

تعارض نقش جنسیتی و شکل‌بندی ابعاد شخصیت در مردان

مهدی چمی‌کارپور^{۱*}، عباس پورشه‌باز^۲، بهروز دولتشاهی^۲، نهاله مشتاق^۲^۱ کارشناس ارشد روان‌شناسی بالینی m.chamikar@gmail.com^۲ عضو هیئت علمی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

چکیده

مقاله حاضر پیرامون رابطه تعارض نقش جنسیتی با ابعاد شخصیت در مردان در چارچوب مدل هفت‌عاملی انجام شد. تعداد ۱۹۰ نفر از مردان دانشجوی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی و دانشگاه تهران، پرسشنامه‌های شامل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، مقیاس تعارض نقش جنسیتی و نسخه بازنگری-شده پرسشنامه مزاج و منش را تکمیل نمودند. نتایج نشان داد که ابعاد شخصیت به طور معنادار تعارض نقش جنسیتی و چهار عامل آن را پیش‌بینی می‌کنند و اینکه تعارض نقش جنسیتی رابطه منفی معنادار با ابعاد نوجویی، وابستگی به پاداش، خود-راهبری و همکاری و روابط مثبت معناداری با دو بعد مزاجی آسیب‌گریزی و پشتکار دارد. همچنین، مشخص گردید که هر یک از عامل‌های تعارض نقش جنسیتی یک الگوی ارتباطی متمایز با ابعاد اصلی شخصیت دارد. شکل‌بندی خاص ابعاد مزاج و منش در مردان دارای تعارض نقش جنسیتی بالاتر نیز مبین احتمال شیوع بیشتر سبک شخصیت وسواسی در میان آنها بود.

کلید واژه‌ها: تعارض نقش جنسیتی؛ شخصیت وسواسی؛ مزاج؛ منش؛ مردان

مقدمه

تعارض نقش جنسیتی "یک وضعیت روانشناختی است بدین‌گونه که نقش‌های جنسیتی، پیامدهای منفی یا تأثیرات منفی برای شخص یا دیگران دارند. نتیجه نهایی این تعارض، محدود شدن توانایی شخص در شکوفاساختن پتانسیل انسانی خود یا محدود کردن پتانسیل اشخاص دیگر است (انیل، ۱۹۸۱). ا. نیل، هلمز، گیل، دیوید و رایتزمان (۱۹۸۶) چهار عامل تعارض نقش جنسیتی را بدین‌نحو متمایز ساختند: ۱- موفقیت، قدرت و رقابت؛ ۲- هیجان‌پذیری محدود؛ ۳- رابطه عاطفی محدود با سایر مردان؛ و ۴- تعارض میان کار و روابط خانوادگی.

رابطه تعارض نقش جنسیتی با مکانیزم‌ها و سبک‌های دفاعی (ماهالیک، کارنوبر، دی‌فرانک، چری، و ناپولیتانو، ۱۹۹۸)، سبک‌های شخصیت (شوارتز، بابلتز، سیمن و فلاوی، ۲۰۰۴) و ابعاد و مدل‌های شخصیت (به عنوان مثال، فیشر، ۲۰۰۷) بیشتر مورد مطالعه قرار گرفته است، اگرچه، رابطه تعارض نقش جنسیتی با عامل‌های شخصیت پیشتر عمدتاً در چارچوب مدل پنج‌عاملی شخصیت (مک‌کری، و کوستا، ۱۹۹۶) مورد بررسی واقع شده است. در مطالعه حاضر، ارزیابی ابعاد شخصیت در چارچوب تئوری روانی - زیستی شخصیت (کلونینجر، ۱۹۹۴) صورت گرفته است. برخلاف مدل پنج‌عاملی، در مدل هفت‌عاملی شخصیت، جنبه‌های زیستی - وراثتی شخصیت (ابعاد مزاج) از آن جنبه‌های شخصیت که بیشتر متاثر از یادگیری اجتماعی و خودآگاهی هستند (ابعاد منش) متمایز می‌گردند. در این مدل، چهار بعد اصلی مزاج شامل نوجویی، آسیب‌گریزی، وابستگی به پاداش و پشتکار و سه بعد اصلی منش شامل خود-راهبری (کفایت اجرایی)، همکاری (کارکرد قانونی) و خود-فراروی (کارکرد قضاوتی) هستند. همچنین، در این مدل، برحسب نمرات (بالا یا پایین) افراد در هر یک از ابعاد مزاج و منش، هشت شکل‌بندی متمایز مزاج و هشت شکل‌بندی متمایز منش مشخص می‌گردند (سوراکیک و کلونینجر، ۲۰۰۰). هدف مطالعه حاضر بررسی رابطه تعارض نقش جنسیتی و عامل‌های آن با ابعاد شخصیت و شناسایی شکل‌بندی خاص ابعاد شخصیت در مردان دارای تعارض نقش جنسیتی بالاست.

روش

شرکت‌کنندگان و طرح پژوهش

این مطالعه از نوع مطالعات همبستگی است. در این مطالعه، تعداد ۱۹۰ نفر از دانشجویان ساکن در خوابگاه‌های پسرانه دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی و مجموعه خوابگاه‌های واقع در کوی دانشگاه تهران به شیوه در دسترس انتخاب شدند، و پرسشنامه‌ها شامل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، مقیاس تعارض نقش جنسیتی و نسخه بازنگری‌شده پرسشنامه مزاج و منش بین آن‌ها توزیع گردید. توضیحاتی پیرامون پرسشنامه، هدف کلی پژوهش، مدت زمان لازم برای پاسخدهی به سوالات و دستورالعمل پاسخدهی به همه شرکت‌کنندگان داده شد، و سپس، مدت زمان مناسبی در اختیار آنها قرار گرفت تا بتوانند پرسشنامه را با دقت و توجه لازم تکمیل نمایند. از میان این ۱۹۰ شرکت‌کننده، ۸۴٫۲ درصد مجرد و ۸٫۴ درصد متأهل هستند. وضعیت تاهل ۱۴ شرکت‌کننده (۷٫۴ درصد) نیز مشخص نیست. از نظر وضعیت تحصیلی، ۴۰٫۵ درصد دانشجوی مقطع کارشناسی، ۴۷٫۹ درصد دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد، و ۳٫۲ درصد دانشجوی مقطع دکترا هستند. ۱۶ شرکت‌کننده (۸٫۴ درصد) نیز وضعیت تحصیلی خود را گزارش نموده‌اند. وضعیت سنی شرکت‌کنندگان (در بازه ۲۰ تا ۴۱ سال، با میانگین ۲۴٫۷۳) بدین ترتیب است: ۹۳٫۸ درصد ۲۰ تا ۲۹ ساله؛ ۵٫۱ درصد ۳۰ تا ۳۹ ساله؛ و ۲ شرکت‌کننده نیز ۴۰ و ۴۱ ساله هستند.

ابزار

مقیاس تعارض نقش جنسیتی: مقیاس تعارض نقش جنسیتی (ا. نیل، ۱۹۸۶) یک پرسشنامه خودسنجی با ۳۷ آیتم در طیف لیکرت ۶ نقطه‌ای است. شرکت‌کننده نظر خود پیرامون هر آیتم را با انتخاب گزینه‌ای از ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۶ (کاملاً موافقم) اعلام می‌دارد. نمره آزمودنی در هر یک از خرده مقیاس‌ها برابر میانگین نمرات او در آیتم‌های مربوط به آن خرده مقیاس است. نمره کلی تعارض نقش جنسیتی نیز برابر میانگین نمرات آزمودنی در ۳۷ آیتم پرسشنامه است. نمرات بالاتر در این مقیاس بیانگر تعارض نقش جنسیتی بیشتر هستند (ا. نیل، ۱۹۸۶). این مقیاس از روایی و اعتبار خوبی برخوردار است و آلفای کرونباخ برای اعتبار عامل‌های اول تا چهارم تعارض نقش جنسیتی به ترتیب عبارتند از: ۰/۸۴، ۰/۸۴، ۰/۸۶، و ۰/۸۱ (ا. نیل، ۱۹۸۶).

نسخه بازنگری‌شده پرسشنامه مزاج و منش: نسخه بازنگری‌شده پرسشنامه مزاج و منش (TCI-R، کلونینجر و همکاران، ۱۹۹۴) فرم اصلاح‌شده پرسشنامه اولیه مزاج و منش (TCI، کلونینجر، ۱۹۹۴) است. این پرسشنامه یک ابزار خودسنجی و شامل ۲۴۰ آیتم در طیف لیکرت ۵ نقطه‌ای از ۱ (کاملاً غلط) تا ۵ (کاملاً درست) و هفت مقیاس اصلی برای سنجش هفت بعد اصلی شخصیت است. نمره هر مقیاس از طریق جمع نمرات آیتم‌های مربوط به آن مقیاس محاسبه می‌گردد. این پرسشنامه در جمعیت‌های بالینی از روایی و اعتبار خوبی برخوردار بوده است و حداقل یک مطالعه نشان می‌دهد که این پرسشنامه از روایی و اعتبار مطلوبی در یک نمونه دانشجویی برخوردار بوده است، با همبستگی‌های آزمون - بازآزمون قابل قبول (همبستگی‌های ۰/۸۱ تا ۰/۹۴) (هنسن و همکاران، ۲۰۰۵).

نتایج

ضرایب همبستگی پیرسون میان متغیرهای اصلی پژوهش در جدول ۱ ارائه شده است. روابط اختصاصی میان ابعاد شخصیت و تعارض نقش جنسیتی و عامل‌های آن، با استفاده از پنج سری تحلیل رگرسیون چندمتغیره همزمان مشخص گردیدند. نتایج حاصل از تحلیل نشان داد که ابعاد شخصیت به طور معناداری تعارض نقش جنسیتی و چهار عامل آن را پیش‌بینی می‌کنند. این مدل توانست ۴۷ درصد از واریانس تعارض نقش جنسیتی را تبیین نماید ($F=24/529$ و $p<0/01$). همچنین، ابعاد اصلی شخصیت در کنار هم توانستند ۳۴ درصد از واریانس عامل موفقیت، قدرت، رقابت؛ ۳۳ درصد از واریانس عامل هیجان‌پذیری محدود؛ ۳۰ درصد از واریانس عامل رفتار عاطفی محدود با سایر مردان؛ و ۲۰ درصد از واریانس عامل تعارض میان کار و روابط خانوادگی را توضیح دهند. تعارض نقش جنسیتی رابطه منفی معنادار با ابعاد نوجویی، وابستگی به پاداش، خود - راهبری و همکاری، و رابطه مثبت معنادار با دو بعد مزاجی آسیب‌گریزی و پشتکار داشته است. کیفیت رابطه هر یک از عامل‌های تعارض نقش جنسیتی با ابعاد شخصیت در قالب جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۱. همبستگی میان متغیرها

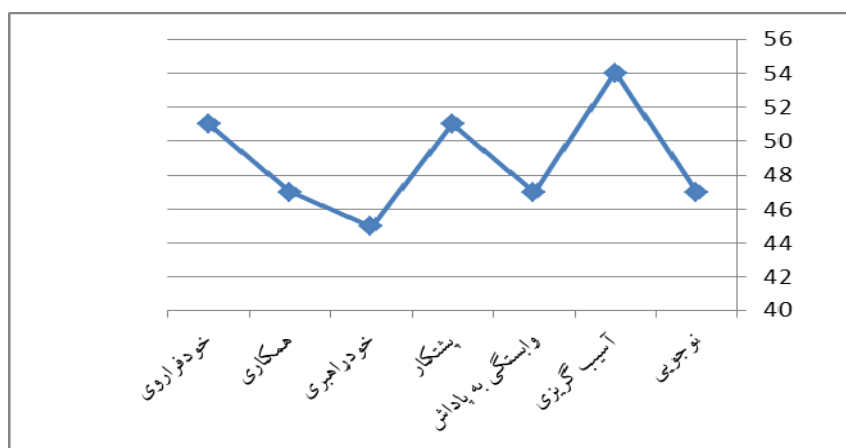
متغیر	GRC	SPC	RE	RABBM	CBWF
نوجویی	-.۲۱**	-.۱۲	-.۱۷*	-.۱۷*	-.۰۷
آسیب‌گریزی	.۳۹**	-.۱۰	.۴۳**	.۳۸**	.۳۲**
وابستگی به پاداش	-.۲۷**	.۱۸**	-.۴۰**	-.۳۳**	-.۱۴*
پشتکار	.۰۰	.۴۳**	-.۲۴**	-.۱۷**	-.۰۴
خود-راهبری	-.۵۲**	-.۱۹**	-.۴۰**	-.۳۶**	-.۴۰**
همکاری	-.۳۸**	-.۰۰	-.۳۶**	-.۴۰**	-.۲۱**
خود-فراروی	-.۰۰	.۰۹	-.۰۵	-.۰۳	-.۰۲

*: $\alpha < 0.05$ ؛ **: $\alpha < 0.001$
 GRC: تعارض نقش جنسیتی؛ SPC: موفقیت، قدرت، رقابت؛ RE: هیجان‌پذیری محدود؛ RABBM: رفتار عاطفی محدود با سایر مردان؛ CBWF: تعارض میان کار و روابط خانوادگی

جدول ۲. شکل‌بندی خاص ابعاد شخصیت مرتبط با هر یک از عامل‌های تعارض نقش جنسیتی

عامل‌های تعارض نقش جنسیتی	NS	HA	RD	Per	SD	CO	ST
موفقیت، قدرت، رقابت	-			+	-		
هیجان‌پذیری محدود		+	-		-	+	
رفتار عاطفی محدود با سایر مردان	-	+	-				+
تعارض میان کار و روابط خانوادگی		+		+	-		

پروفایل شخصیتی مردان دارای تعارض نقش جنسیتی بالا (شرکت‌کنندگانی که نمره کلی آنها در مقیاس تعارض نقش جنسیتی، یک انحراف معیار یا بیشتر، بالاتر از میانگین بوده است؛ ۲۹ شرکت‌کننده) با استفاده از نمرات استاندارد T در قالب نمودار ۱ ترسیم شده است. توزیع نمرات تعارض نقش جنسیتی در مطالعه حاضر نرمال بوده است ($Z=0/593$ و $p<0/874$)، همانگونه که در نمودار ۱ مشاهده می‌گردد، بالاترین برافراشتگی در پروفایل شخصیتی این مردان مربوط به بعد مزاجی آسیب‌گریزی است و کمترین نمرات مربوط به دو بعد منش خود - راهبری و همکاری هستند.

شکل ۱. پروفایل شخصیت مردان دارای تعارض نقش جنسیتی بالا

بحث

یافته‌های حاصل از این مطالعه نشان دادند که تعارض نقش جنسیتی با همه ابعاد شخصیت به غیر از بعد خود - فراروی رابطه اختصاصی معنادار دارد. در میان عامل‌های تعارض نقش جنسیتی، عامل موفقیت، قدرت، رقابت، روابط اختصاصی معناداری با نوجویی، پشتکار و خود - راهبری دارد. عامل هیجان‌پذیری محدود رابطه اختصاصی معنادار با آسیب‌گریزی، وابستگی به پاداش، خود - راهبری و خود - فراروی دارد. عامل رفتار عاطفی محدود با سایر مردان، روابط اختصاصی معناداری با نوجویی، آسیب‌گریزی، وابستگی به پاداش، همکاری و خود - فراروی دارد. در نهایت، عامل تعارض میان کار و روابط خانوادگی در مطالعه حاضر، رابطه اختصاصی معنادار با آسیب‌گریزی، پشتکار و خود - راهبری داشته است. با توجه به این نتایج به نظر می‌رسد که هر یک از عامل‌های تعارض نقش جنسیتی با یک شکل‌بندی خاص و متمایز از ابعاد شخصیت رابطه دارد (نگاه کنید به جدول ۲). در نتیجه، این احتمال وجود دارد که مردان با شکل‌بندی‌های متفاوت ابعاد شخصیت، تعارض نقش جنسیتی را به شکل‌های متفاوتی تجربه کنند.

نتایج حاصل از مطالعه حاضر پیرامون تأثیرات ابعاد مزاج بر تعارض نقش جنسیتی مردانه، همخوان با نتایج حاصل از مطالعات قبلی پیرامون تأثیرات ویژگی‌های زیستی - وراثتی شخصیت بر تعارض نقش جنسیتی است (به عنوان مثال، فیشر، ۲۰۰۷). همچنین، بخشی از رشدیافتگی ناکافی منش در مردان دارای تعارض نقش جنسیتی بالا را می‌توان ناشی از تأثیرات منفی اجتماعی شدن انعطاف‌ناپذیر نقش‌های جنسیتی بر تحول سالم منش در این مردان قلمداد نمود. رابطه تعارض نقش جنسیتی با مکانیزم‌های دفاعی نابالغ و روان‌رنجور نیز پیشتر گزارش شده است (ماهالیک و همکاران، ۱۹۹۸) که همخوان با نتایج مطالعه حاضر پیرامون رابطه تعارض نقش جنسیتی با یک ساختار منش کمتر رشدیافته است.

با توجه به شکل‌بندی‌های مزاج و منش ارائه شده در مدل هفت‌عاملی شخصیت (سوراکیک و کلونینجر، ۲۰۰۰)، شکل‌بندی غالب مزاج در افرادی که تعارض نقش جنسیتی بالایی دارند، الگوی مزاجی اسلوب‌مدار (وسواسی) است (سوراکیک و کلونینجر، ۲۰۰۰). این شکل‌بندی مزاج و منش به دست‌آمده برای افراد دارای تعارض نقش جنسیتی بالا، در عین حال که آسیب‌پذیری برای اختلالات شخصیت در حالت کلی را نشان می‌دهد (خود - راهبری و همکاری پائین)، آسیب‌پذیری برای یک اختلال شخصیت خاص، یعنی اختلال شخصیت وسواسی را پیش‌بینی می‌نماید. یافته اخیر، همسو با پاره‌ای فرضیات روان‌تحلیلی‌گرانه، بویژه نظرات ژاک لکان پیرامون جنسیت (سمینار XX؛ درآمدی بر جنسیت زنانه، محدودیت‌های عشق و دانش) است، آنجا که ساختار مردانه را در ارتباط تنگاتنگ با ساختار وسواسی و ساختار زنانه را در ارتباط تنگاتنگ با ساختار هیستریک قلمداد می‌نماید (فینک، ۱۹۹۷).

همانطور که ا. نیل (۱۹۸۱b) پیشنهاد نموده بود، ضروری به نظر می‌رسد که ارزیابی و درمان تعارض نقش جنسیتی در فرآیند درمان مردان مراجعه‌کننده به مراکز مشاوره و روان‌درمانی گنجانده شود. پرداختن به تعارض نقش جنسیتی نه تنها در درمان اختلالات محور I، مانند افسردگی، اضطراب، فوبی و وسواس، بلکه در فرآیند درمان اختلالات شخصیت نیز ضروری به نظر می‌رسد. همچنین، پیشنهاد می‌گردد که مطالعات آتی پیرامون روابط میان اجتماعی‌شدن نقش‌های جنسیتی، شخصیت، تعارض نقش جنسیتی، متغیرهای بالینی و مشکلات

میان‌فردی، با استفاده از مدل هفت‌عاملی به جای مدل پنج‌عاملی شخصیت، تعاملات میان اجتماعی‌شدن نقش‌های جنسیتی، مزاج، منش و تعارض نقش جنسیتی را در آسیب‌پذیر نمودن مردان برای آسیب روانی، باری دیگر و با رویکردی متفاوت مورد آزمون قرار دهند.

منابع

- Cloninger, C. R., Przybeck, T.R., Svrakic, D.M., & Wetzel, R.D. (1994). *The Temperament and Character Inventory (TCI): A guide to its Development and Use*. St Louis, MO: Center for Psychobiology of Personality.
- Fink, B. (1997). *The lacanian subject*. UK: Princeton University Press.
- Fischer, A. R. (2007). Parental Relationship Quality and Masculine Gender-Role Strain in Young Men: Mediating Effects of Personality, *Journal of counseling psychologist*, 35,2, 328
- Hansenne, M., Delhez, M., & Cloninger, C. R. (2005). Psychometric Properties of the Temperament and Character Inventory-Revised (TCI-R) in a Belgian Sample. *Journal of Personality Assessment*, 85(1), 40-49
- Mahalik, J. R., Cournoyer, R. J., DeFranc, W., Cherry, M., & Napolitano, J. M. (1998). Men's gender role conflict and use of psychological defenses. *Journal of Counseling Psychology*, 45, 247-255.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1996). Toward a new generation of personality theories: Theoretical contexts for the five-factor model. In J. S. Wiggins (Ed.), *The five-factor model of personality: Theoretical perspectives*. New York: Guilford Press.
- O'Neil, J.M., Helms, B.J., Gable, R.K., David, L., & Wrightsman, L.S. (1986). Gender Role Conflict Scale: College Men's Fear of Femininity. *Journal of Sex Roles*, 14, 335-350
- O'Neil, J. M. (1981b). Patterns of Gender Role Conflict and Strain: Sexism and Fear of Femininity in Men's lives. *Journal of the Personnel and Guidance*, 203-210
- Schwartz, J.P., Buboltz, W.C., Seemann, E., & Flye, A. (2004). Personality Style: Predictors of Masculine Gender Role Conflict in male prison inmates. *Psychology of Men & Masculinity*, 5, 59-64
- Svrakic, D. M., & Cloninger, C. R. (2000). Personality Disorders. In Sadock, B.J., & Sadock, V.A.; *Kaplan & Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry*; Lippincott Williams and Wikins Press.